

פרק טו (פסוקים א-יב) / ברוריה בן-דוד (וייס)

אבשלום היה בנו השלישי של דוד (ג. ג). אמנון הבכור נהרג. על השני כלאב בנה של אביגיל אין ידיעות אולי מת, או שהיה בו מום שפסלו למלכות (ברכות ד ע"א). לפיכך היה אבשלום בן מעכה ליורש העצר אחרי מות אמנון הבכור, וכאשר שמע כי המלך אומר להוריש את המלוכה לשלמה בן בת-שבע הצעיר ממנו חשב זאת לגזלת זכותו. אבשלום זמם לרשת את המלוכה בכוח. בפרק טו נקרא כיצד התכונן אבשלום לבצע את זממו.

אבשלום דאג לקנות את לב העם. כיצד?

אבשלום איש אמיץ לב ויפה תואר ניהל חיי פאר ומותרות. הרבה באותות כבוד ותפארת לעצמו כיאה לבן מלך ויורש עצר. "ויעש לו מרכבה וססים וחמשים איש רצים לפניו" כמנהג מלכי קדם (ש"א ח יא), וכן עשה גם אדניה בן חגית שהתנשא למלוך אחרי אבשלום (מ"א א ה).

אבשלום העמיד פנים כדואג לטובת העם. כיצד?

בכל יום השכם בבוקר עמד ליד שער העיר, המקום בו עמדו זקני העיר והשופטים. השער הוא מקום המשפט (דב' כא יט; כב כד; רות ד יא; עמ' ה טו). רלב"ג מסביר על יד השער ליד הדרך המוליכה אל שער בית המלך. פירוש אחר שער העיר ירושלים. מתפקידו של מלך ישראל היה לשפוט את העם, וכן אמר העם לשמואל "שימה לנו מלך לשפטנו" (ש"א ח ה). דוד היה ידוע "כעשה משפט וצדקה לכל עמו" (ח טו). אבשלום ביקש להטיל דופי במשפטיו. כל איש שהיה לו ריב עם חברו ובא אל המלך למשפט היה אבשלום שואל אותו מאיזו עיר באת? האיש עונה משבט פלוני. השיב בלשון השבט כי הזיקה לשבט הייתה בימים ההם חזקה יותר מזיקתו של אדם למקום יישובו (דעת מקרא). לאחר ששמע אבשלום מפי האיש את עניין ריבו אמר לו אבשלום: דבריך ישרים וצודקים, אבל אין איש שמינה המלך אשר יישמע לדבריך ויעשה משפטך. זוהי עלילה. המלך האזין ודאג למשפט צדק למשל האישה התקועית. בערמתו הרבה נזהר מלפגוע בכבוד המלך בעצמו. המלבי"ם אומר שבזה נטע בלבם את הדעה שהמלך לא יישמע משפטי העם אם מזקנותו ועצלותו. אבשלום אמר "מי ישמני שפט בארץ ועלי יבוא כל איש אשר יהיה לו ריב ומשפט והצדקתיו" (פס' ד). "מי ישמני" כלומר: הלוואי והיו ממנים אותי שופט בארץ. "מי" לשון משאלה שמשמעו הלוואי, כמו "מי יאכלנו בשר" (במד' יא ד). "מי יתן כל עם ה' נביאים" (במד' יא כט). והייתי שופט צדק. אבשלום הסתיר את כוונתו להיות מלך, כאילו שאיפתו היא רק לדאוג לטובת העם. וכדי להראות את אהבתו לכל אחד מבני העם היה מושיט את ידו לכל מי שבא להשתחוות לפניו, היה מחזיק בו ונושקו דרך חיבה.

אבשלום משך אליו את העם על ידי הנהגת פאר, חנופה והבטחות שונות.

וכיצד נאמר בספר שאבשלום גנב את לב העם?

"ויגנב אבשלום את לב אנשי ישראל" גנב את דעתם בתכסיסי ערמה וכזב. על איש ישר וטוב באמת נאמר "קונה לב" (משלי טו לב). אבל על הצבוע והחנפן נאמר "מגנב לב".

כיצד השלה אבשלום את דוד שלא יחשוד בכוונתו הרעה?

"ויהי מקץ ארבעים שנה" לפי דעת חז"ל הכוונה לזמן שעבר מהיום בו ביקשו בני ישראל מלך משמואל. ולדעת רלב"ג אפשר לפרש: מזמן משיחת דוד ע"י שמואל (ש"א טז). אבשלום ביקש רשות מהמלך ללכת לחברון לקיים את הנדר לזבוח לה' בחברון.

כי דרך ארץ הוא שבן המלך יבקש רשות מאביו.

כיצד הגיב דוד לבקשת אבשלום?

"ויאמר לו המלך לך בשלום" (פס' ט). בוודאי אמר דוד בלבו הרי זה בן נאמן. הנה הוא מודה לה' על שהשיבו בשלום אל בית אביו ומשפחתו.

מדוע ביקש אבשלום ללכת דווקא לחברון?

- א. כי בה נולד.
- ב. חברון הייתה עיר עתיקה וחשובה ביהודה.
- ג. חברון הייתה עיר המלוכה הראשונה של דוד.

מדוע נטו החברונים אחר אבשלום?

ייתכן שבגלל שעזב דוד את חברון והפך את ירושלים לעיר הבירה ולעיר הקודש תמכו החברונים באבשלום בתקווה שיחזיר את עטרת עירם ליושנה.

לאיזה מסקנות הגיע עתה אבשלום?

- 1) המלך דוד זקן וחיבת העם נוטה אחרי יורש העצר הצעיר והיפה שהרבה להחניף ולהבטיח להם הבטחות יפות.
 - 2) אנשי חברון נוטים אחריו.
 - 3) לפיכך אם ירים עתה את נס המרד באביו ילך העם אחריו ויעלהו על כסא המלוכה.
- ומה הייתה החלטתו?**
לא לדחות עוד את ביצוע מזימת המרד.

מה היה האות לכך?

"וישלח אבשלום מרגלים בכל שבטי ישראל לאמר: כשמעכם את קול השפר, ואמרתם: מלך אבשלום בחברון" (פס' י). מרגלים שלוחי סתר שמתפקידם היה להודיע לאבשלום איך יגיב העם כשישמע את קול השופר המבשר כי מלך אבשלום בחברון. מספר במדבר י ג-ז אנו למדים שהיו סימנים ידועים בתקיעות ובתרועות שונות. "בשמעכם את קול השופר" שהוא לתרועת מלך "ותרועת מלך בו" (במ' כג כא). המרגלים ואנשי המקום תקעו בשופר בכל ערי ישראל באותו זמן, כדי שיוכרז אבשלום כמלך ישראל על ידי כל העם.

את מי עוד רימה אבשלום?

מאתיים איש מנכבדי ירושלים שנקראו אל הזבח והלכו עם אבשלום בתום לבב בלי לדעת את כוונתו. הם היו דרושים לאבשלום למען יראה העם, כי נכבדי ירושלים נתנו ידם לאבשלום.

איך נאמר עליהם?

"קראים והלכים לתמם" (פס' יא). נקראו אל הזבח והלכו בלי כל כוונה רעה למרוד בדוד. כשיפרוץ המרד העם יהיה סבור כי הנכבדים מסייעים מרצונם בידי אבשלום נגד אביו.

עוד אדם אחד הצטרף אל אבשלום ומעשהו עשה רושם גדול על העם. **מי היה האיש?**
היה זה אחיתופל הגילוני. אחיתופל היה אביו של אליעם מגיבורי דוד (כג, לד).

אליעם בן אחיתפל היה אביה של בת שבע (יא, ג). בת שבע הייתה נכדתו של אחיתפל. אולי נטר בלבן איבה לדוד על מעשהו, או שמא סר חנו בעיני דוד והסירה ממשרת יועץ המלך ולכן הלך אחרי אבשלום.

כשאבשלום הקריב את הזבחים בחברון שלח לקרוא לאחיתפל מעירו גילה שהייתה בגבול יהודה (יהו' טו נא), וביקשו שילך לזקני ערים אחרות וימשכם למעשה הממלכה. המלבי"ם כתב שאבשלום ביקשו שלא ימצא בגילה, כדי שדוד לא ידע מקומו כאשר יצטרך לו.

פרק טו (פסוקים יג-סוף)

כיצד יגיב דוד כאשר ישמע על מרד בנו? וכיצד יגיבו ידידיו?
הדבר קרה בעת שהמלך הזקן היה שבע נדודים ומלחמות והשתוקק למנוחה ולשלווה לבלות את אחרית ימיו בשלום בירושלים הבריה. והנה בשורה איומה המגיד, המודיע (א ה; יח יא), מבשר לדוד שהעם נוטה אחרי אבשלום.

כיצד יגיב דוד על הבשורה המרה הזאת?
דוד החליט לעזוב את ירושלים.

מדוע לא רצה דוד להישאר בירושלים?
דוד חס על העיר לא רצה לסכן את העיר ותושביה כי אולי אבשלום לא היה מהסס "להכות את העיר לפי חרב".

לעת זקנה אחז דוד במטה הנדודים וברח מביתו לא מפני מלך עריץ כשאוול, אלא מפני בנו עצמו ובשרו.

כיצד נהגו ידידיו של דוד?
"ויאמרו עבדי המלך אל המלך: ככל אשר יבחר אדני המלך, הנה עבדיך" (פס' טו). עבדיו היו נכונים לעשות כרצונו. המילה "המלך" מופיעה בפסוקנו שלש פעמים, גם בפסוקים הבאים מודגשת המילה. להדגיש שבעיני עבדיו המלך הוא דוד.

מי עוד גילה נאמנות למלך?
היה זה אתי הגתי שהצטרף אל דוד עוד בהיותו בגת העיר הפלשתית. אתי בא אל דוד בראש גדוד של חיילים. אתי היה איש צבא. דוד הפקידו לאחר מכן במלחמת יער אפרים על שלישי מצבאו (יח, ב יב).

מי היו הכרתי, הפלתי והגתי?
הכרתי והפלתי היו גדודים שכירים מאי כרתים ומפלשת (פרק ח יח). הגתי שש מאות איש שחברו אל דוד בברחו מפני שאול (ש"א כב, ב) ועמם עבר לאכיש מלך גת (ש"א כז ב). לאחר מות שאול הלכו עמו לחברון, לאחר מכן התיישבו עם המלך בירושלים. על שם שבתם בגת נקראו הגתיים.

מה הציע דוד לאתי?

אין הצדקה לכך שיסכן את חייו וינדוד עם דוד, כי הוא בן לעם אחר על כן יוכל לשבת בירושלים עם אבשלום בלי חשש שאבשלום יחשוד בו בנאמנות יתרה לדוד, ואם ברצונו יוכל לשוב לגת עיר מולדתו.

יש המפרשים: "וגם גלה אתה למקומך" (פס' יט) הן גולה אתה מארץ מולדתך ולמה תוסיף לנדוד עמי אל אשר לא אדע? רד"ק אומר שכל הנאלץ להטלטל ממקום למקום קרוי גולה.

דוד הולך אל אשר יביאנו המקרה. הוא בורח מבלי דעת אנה. האם דוד יאלץ את אתי להיות נע ונד אתו. אם לא תלך עמדי אומר לו דוד תעשה חסד ואמת. זהו החסד האמתי שאני דורש ממך עכשיו. לפי פירוש אחר אזכור את החסד האמתי שעשית עמדי בעבר.

דוד לא רצה שאתי יסבול בגללו, הריהו אדם זר ואין לדרוש ממנו קרבן גדול כזה.

מה הייתה תשובת אתי להצעת דוד?

אתי נשבע באלוקים ובמלכו "ויען אתי את המלך ויאמר: "חי ה' וחי אדני המלך" (פס' כא). הכפל הוא לחיזוק. כמו שדוד נשבע ליהונתן "חי ה' וחי נפשך" (ש"א כ, ג). וכמו אביגיל שאומרת לדוד: "חי ה' וחי נפשך" כדי לאמת את דבריה (ש"א כה, כו). תשובתו של אתי שבשום אופן לא יעזוב את המלך לנפשו ולגורלו "כי אם במקום אשר יהיה שם אדני המלך אם למות אם לחיים, כי שם יהיה עבדך" (פס' כא). אתי מוכן אפילו למות במלחמה למען דוד, ולא לעזוב את דוד.

בשעת צרה מתגלה הידיד הנאמן והמסור, במקרה זה הנכרי הזר נאמן לדוד יותר מבנו. "ויאמר דוד אל אתי לך ועבר, ויעבר אתי הגתי וכל אנשיו וכל הטף אשר אתו" (פס' כב). מכאן אפשר להסיק שהחיילים הנכריים הביאו איתם גם את משפחותיהם, וכשהם עוברים עוברים איתם גם משפחותיהם.

"וכל הארץ בוכים קול גדול" (פס' כג). הכוונה ליושבי ירושלים ובנותיה שדרכן עבר דוד.

מי עוד גילה מסירות ונאמנות לדוד?

צדוק ואביתר אשר לקחו אתם בדרך הנדודים גם את ארון הברית וכל הלויים. מצוות התורה שיהיו הלויים נושאים את הארון (במ' ד טו ואילך). "והנה גם צדוק וכל הלויים אתו נושאים את ארון ברית האלקים ויצקו את ארון האלקים, ויעל אביתר עד תם כל העם לעבור מן העיר" (פס' כד). הלויים הציגו (ויצקו) את ארון ה' לעיני העם העובר מן העיר (יהו' ז, כג), גם אביתר עלה עם הארון להר הזיתים שאליו עלו דוד והעם מנחל קדרון בדרכם אל המדבר (פס' ל). והארון הועמד במקומו עד שעבר כל העם.

מדוע לקחו עימם את הארון?

מכיוון שלא רצו להשאיר את הארון בעיר אשר ימלוך בה בן סורר ומורה כאבשלום.

ומה החליט דוד?

להשיב את הארון עם הכהנים העירה.

מדוע?

דוד חשב אם ה' מענישו על חטאיו הרי לא יועיל לו הארון "אם אמצא חן בעיני ה' והשבני והראני אתו ואת נוהו" (פס' כה). אם ירצה ה' בי וישיבני אל עירי ואראה את הארון באוהל כשהוא שוכן בנווהו. "ואם כה יאמר: לא חפצתי בך, הנני יעשה לי כאשר טוב בעיניו" (פס' כו). אם ה' גזר להרחיק אותי מעל פניו, הריני מקבל גזרתו באהבה ואצדיק את הדין (רד"ק). דברי דוד "יעשה לי כאשר טוב בעיניו" מזכירים את דברי עלי לאחר ששמע את נבואת הפורענות של שמואל שאמר: "ה' הוא, הטוב בעיניו יעשה" (ש"א ג, יח). בחסידותו הצדיק עלי את הדין על עצמו ולא הרהר אחר מידותיו (דעת מקרא).

כך תישאר ירושלים עיר הבירה ועיר הקודש גם בשעה שמלכה בגולה.

מה לומדים מכך לימים הבאים?

אין קדושתה וחשיבותה של ירושלים סרים ממנה גם בעת שעמה ומלכה בגולה.

דוד מבין שבשבתם בירושלים יוכלו הכוהנים להביא תועלת גדולה איזה תועלת?

הם ישמשו שירות מודיעין ויודיעו לדוד על הנעשה בעיר.

וכיצד ימסרו את הידיעות לדוד?

באמצעות בניהם יונתן ואחיעזר. "ראו אנכי מתמהמה בעברות (בערבות) המדבר עד בוא דבר מעמכם להגיד לי" (פס' כח). יכול להיות שהכוונה לערבות יריחו (יהושע ד, יג), חבל ארץ נרחב שממערב לירדן בקצהו הדרומי (מצפון לים המלח). החבל נקרא על שם יריחו, העיר הגדולה השוכנת ליד מעינות עשירי מים המכונים "מי יריחו" (יהו' טז, א). אפשר שהכוונה לאזור בית הערבה (יהו' טו סא), שישבה בין הגלגל אשר בקצה מזרח יריחו לבין מעברות הירדן.

על מה מעידות התכניות הללו של דוד?

שגם בשעת צרה ומצוקה דוד מסוגל לתכנן תכניות טובות ונבונות, ואמנם נראה שהשבת הכוהנים והארון ירושלימה היה מעשה נבון מאוד שהביא לדוד תועלת רבה.

לאחר שעבר העם על פניו וצדוק ואביתר הלכו להשיב את הארון לירושלים. עלה דוד במעלה הזיתים, זוהי הדרך הקצרה ליריחו "עלה ובוכה וראש לו חפוי" (פס' ל). ראשו היה מכוסה, עטוף לאות צער ואבל כדרך האבלים (אס' ו, יב). "והוא הולך יחף", אף זו מדרך האבלים ביחזקאל כד, יז כתוב: "ונעליך תשים ברגליך", הכוונה שלא כדרך האבלים ההולכים יחפים. (רמב"ם הלכות אבל ה, ו). "וכל העם אשר אתו חפו איש ראשו, ועלו עלה ובכה" (פס' לו). עלו במעלה הר הזיתים ובשעת עלייתם בכו.

כיצד הגיב דוד על הידיעה שאחיתופל הוא בקושרים?

דוד פנה אל ה' בתפילה קצרה "סכל נא את עצת אחיתופל, ה'" (פס' לא). כלומר הפר את עצת אחיתופל. דוד חשש שמא יצליח אבשלום במעשיו בעצת אחיתופל.

מי עוד היה נאמן לדוד?

חושי הארכי, כשדוד הגיע לראש הר הזיתים, משם רואים את העיר ואת האוהל שהארון בתוכו, ולכן דוד השתחוה שם לפני האלוקים, והנה לקראתו חושי הארכי. (נקרא על שם משפחת הארכי, היא משפחה כנענית שישבה בסמוך לעטרות יהו' טז, ב). "רעה דוד"

(פס' לז) רעהו ויועצו של דוד, ואולי בעל משרה מסוימת שנושאה נקרא רעה המלך (מל"א ד, ה). חושי נהג כמנהג האבלים "קרוע כתנתו ואדמה על ראשו" (פס' לב) לאות השתתפות בצערו של דוד. (ש"א ד, יב; ש"ב א, ב).

"ויאמר לו דוד: אם עברת אתי והית עלי למשא", מפני שחושי היה זקן וחלש (לפי רלב"ג ומצודת דוד), או משום שלא היה איש מלחמה.

אך חושי יוכל להועיל לדוד בדרך אחרת. כיצד?

על חושי לשוב לירושלים, להראות לאבשלום כאילו הוא אוהבו וידידו ולהשתדל להתחבב עליו ולמצוא חן בעיניו.

לשם מה?

כדי שיוכל ליעץ לאבשלום עצות שייסרתו את עצת אחיתופל הטובות בעזרת נימוקים משכנעים, וכל דבר שיישמע מבית המלך יגיד לצדוק ואביתר הכוהנים, והם ימסרו לדוד את הידיעות באמצעות אחימעץ בנו של צדוק ויהונתן בנו של אביתר.

באותה שעה שבא חושי לעיר ירושלים מצד מזרח בא אבשלום מצד דרום.

על מצב רוחו של דוד בשעת בריחתו מירושלים יש מזמור יפה בתהילים מזמור ג'. "מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו". המורה תקרא את המזמור בפני הכיתה. "ה' מה רבו צרי, רבים קמים עלי".

מי היו האויבים הרבים שקמו עליו?

הראשון המכאיב מכולם אבשלום בנו, אח"כ אחיתופל יועצו, בני עירו החברונים, העם כולו.

על מה הרהר דוד בשעת בריחתו?

ודאי הרהר על נתן הנביא ועל הקללה "ועתה לא תסור חרב מביתך עד עולם" (פרק יב פס' י).

רבים אומרים "אין ישועתה לו באלקים סלה" (תהילים ג, ג). אין לדוד כל תקווה גם ה' לא יעזור לו.

מדוע?

כי ה' כועס על דוד בגלל חטאיו.

אך דוד לא נואש מישועת ה' "ואתה ה' מגן בעדי, כבודי ומרים ראשי", מאפשר לי ללכת בראש מורם ולא להיכנע לפני אויבי.

דוד מלא ביטחון ואמונה בה' שיצילו גם אם "רובות עם שתו עליו". גם אם רבים צריו ונמצאים מסביב לו מתוך כוונה להרע לו. הכוונה לחילו הרב של אבשלום. ברגע של ייאוש מתגבר דוד בעזרת התפילה ומתאושש, משום כך נחשב דוד למחברם של מזמורי תהילים שברבים מהם נשמעת זעקתו של אדם נואש המתפלל אל ה' בצר לו, להושיעו מצרתו וה' נענה לתפילתו.

ניבים

דברים טובים ונכוחים (פס' ג).

הוראתו: דברים צודקים.

גנב את לבי (פס' ו).

הוראתו: משך את לבי בערמה ובחנופה.

עבודה בכתב

- 1) אבשלום זמם להסב אליו את המלוכה. כיצד התכונן לבצע את זממו?
- 2) כיצד כתוב בספר שאבשלום לא עשה את מעשיו מתוך דאגה לעם?
- 3) כיצד השלה אבשלום את דוד שלא יחשוד בכוונתו הרעה?
- 4) את מי עוד רימה אבשלום?
- 5) מה נאמר על אותם אנשים?
- 6) מי עוד הצטרף אל אבשלום? במה הייתה חשיבותם?
- 7) כיצד הגיב דוד כששמע על מרד בנו?
- 8) מדוע לא רצה דוד להישאר בירושלים ולהתבצר בה?
- 9) כיצד התייחסו אליו ידידיו? כיצד הביעו זאת?
- 10) מי עוד גילה נאמנות ומסירות לדוד?
- 11) מה הייתה עצת דוד לאתי?
- 12) מה הייתה תשובת אתי להצעת דוד?
- 13) מדוע החליט דוד להשיב את הארון עם הכהנים העירה?
- 14) מה עשה דוד כששמע שאחיתופל הוא בקושרים נגדו?
- 15) באילו אמצעים נקט דוד כדי להיוודע על הנעשה בירושלים ולסכל את עצותיו של אחיתופל?
- 16) איזה מזמור בתהילים משקף את מצב רוחו של דוד בשעת בריחתו מירושלים?
- 17) מי אמר למי?
 - א) אי מזה עיר אתה?
 - ב) אלכה נא ואשלם את נדרי אשר נדרתי לה' בחברון.
 - ג) לך בשלום.
 - ד) מלך אבשלום בחברון.
 - ה) היה לב איש ישראל אחרי אבשלום.
 - ו) קומו ונברחה, כי לא תהיה לנו פליטה מפני אבשלום.
 - ז) ככל אשר יבחר אדני המלך, הנה עבדיך.
 - ח) שוב ושב עם המלך כי נכרי אתה, וגם גלה אתה למקומך.
 - ט) במקום אשר יהיה שם ארני המלך, אם למות אם לחיים, כי שם יהיה עבדך.
 - י) השב את ארון האלקים העיר.
 - יא) סכל נא את עצת אחיתופל.
 - יב) אם עברת אתי והית עלי למשא.
 - יג) כל דבר אשר תשמע מבית המלך תגיד לצדוק ולאביתר הכהנים.

18) התכירונו? מי אנחנו?

א) אותנו רימה אבשלום.

ב) נכרי נאמן לדוד.

ג) שני כוהנים נאמנים לדוד.

ד) מעבירי ידיעות בסתר.